

Oponentský posudek na disertační práci

Mgr. Michaely Kopečkové:

Analýza zvukové roviny mluvního projevu moderátorů hlavního TV zpravodajství

Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2020

Školitelka: Doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

1. Celková charakteristika práce

Posuzovaná disertační práce se týká zvukové roviny českého jazyka a pozornost je v ní soustředěna na řečové projevy moderátorů čtyř televizních stanic: ČT, Nova, Prima a Barrandov. Jedná se o zvláštní skupinu mluvčích i specifickou komunikační situaci (zpravodajské relace), která patří k oficiálním, formálním a prestižním a která klade vysoké nároky na úroveň mluveného jazykového projevu. Produktoři textů, zpravodajové, předstupují před televizní kamery s vědomím, že jejich řečové chování bude hodnoceno, mnohdy velmi kriticky, a to příjemci s různým stupněm vzdělání a různým profesním zaměřením, navíc z různých míst České republiky. V případě televizních zpráv se očekává nejen jejich pravdivost a srozumitelnost, ale i patřičná kultivovanost jazyka, v jakém jsou sdělovány. V souladu s názvem práce a cíli formulovanými v jejím úvodu se autorka systematicky věnuje jednotlivým parciálním tématům. Autorčin výzkum, následná analýza a bohatá exemplifikace poznatků postihuje hned několik jevů najednou: modifikaci souhlásek obecně, vč. té, která má původ v řečových vadách mluvčích, ráz, prozodii – (nesuprasegmentální) kvantitu vokálů a (suprasegmentální) slovní přízvuk, frázování, větnou intonaci a tempo řeči.

2. Struktura a koncepce práce

Práce je koncipována tak, že na uvedení do problematiky, v němž je stručně prezentován autorčin obecný záměr i jednotlivé dílčí cíle (přičemž jsou zmíněny hypotézy, jež bylo třeba výzkumem otestovat), následuje část, kterou autorka nazývá teoretickou (s. 5–42) a která problematiku zkoumaných jevů ozřejmuje pomocí četných odkazů na příslušnou sekundární literaturu a vlastní dřívější práce. Stanoviska obsažená v této literatuře je schopna nejen parafrázovat, utřídit a syntetizovat, ale také vhodně okomentovat, podpořit vlastní argumentací. Část praktická neboli empirická (s. 43–182) tvoří gros práce a je vlastním rozbořem materiálu, zároveň hlavním přínosem celého spisu. Za touto částí následuje Závěr (s. 183–187), v němž se autorka vrací ke stanoveným cílům a předkládá základní informace, které výzkumem a jeho vyhodnocením získala či ověřila. V závěrečné části práce se dále nachází stručné adnotace v češtině a angličtině, obsírnější anglickojazyčné résumé (s. 191–195), seznam použitých tištěných i elektronických zdrojů a v úplném závěru (na s. 202–205) se uvádí seznam (celkem 90) příloh, které jsou v tištěné verzi posuzované práce svázány do dvou dalších, samostatných výtisků (jejich celkový rozsah činí 546 stran). Tyto přílohy mají pochopitelně vlastní uspořádání. Práce tak včetně příloh čítá 750 stran. Nutno dodat, že téměř 50 grafů a tabulek je umístěno již v hlavní části textu (nejen ve zmíněných přílohách).

3. Metoda práce

Autorka se projevila jako erudovaná osoba a zkušená badatelka. To se odráží i v jejím postupu při sběru jazykového materiálu, během jeho vyhodnocování i ve formě prezentace výsledků. Chválím autorku za výběr moderátorů, stanic i pořadů. Domnívám se, že zvolená kritéria potřebná k sestavení výzkumného vzorku (pohlaví, příslušnosti ke konkrétní televizní stanici,

typ zpravodajského pořadu: hlavní televizní noviny, sportovní relace a předpověď počasí) odpovídala zadání práce. Vhodná je podle mého názoru i škála hodnocení od +2 do -2, s dalším možným upřesněním. Oceňuji autorčin nápad přizvat ke spolupráci studenty; myslím si, že srovnání výsledků „fonetické analýzy“ s odpověďmi obsaženými ve dvou „laických“ testech práci prospělo. Kladně hodnotím postupnou, promyšlenou a exaktní prezentaci zkoumaných fonetických jevů, za příhodný považuji použitý algoritmus, různé zobrazovací techniky, vizualizace, oscilografy.

4. Odborná/věcná stránka práce

Hned v úvodu nutno zdůraznit, že rozbor zvukové stránky jazyka vyžaduje velkou trpělivost a preciznost, což jsou požadavky, které autorka posuzované práce zcela jistě splňuje, stejně jako nezaujatost, věcnost, konkrétnost aj. V teoretické části se navazuje na vědecké paradigma týkající se zkoumaných jevů, a to takových, které jsou z hlediska jazykové kultury relevantní, rozhodující. Jsou citovány/parafrázovány základní práce jiných bohemistů, fonetiků, odborníků na jazykovou komunikaci a jazykovou kulturu, příp. přímo na mediální komunikaci (alfabeticky: Bartošek, Hála, Hůrková, Krčmová, Machač, Osvaldová, Palková, Pořázka, Romportl, Šebesta, Štěpánová, Veroňková, Zeman, Zíková aj.). Odkazy na sekundární literaturu nejsou samoúčelné; autorka vycházela z logického předpokladu, že její vlastní práce v mnohém potvrdí závěry dosavadních studií, že se jevy, s nimiž i profesionální mluvčí mají potíže, budou opakovat, že kvalita projevů bude korespondovat s nároky kladenými na moderování jednotlivých pořadů nebo že hodnocení provedené studenty („běžnými“ diváky/posluchači) se bude v některých aspektech s výsledky autorčina výzkumu rozcházet. Dlužno zdůraznit, že jazykový materiál je aktuální; mezi prováděním šetření a prezentací jeho výsledků nedošlo k žádné podstatné prodlevě. Není smyslem tohoto posudku opakovat zaznamenaná fakta, za všechna zmíním potvrzení tendence k centralizaci samohlásek, nedůsledné respektování kvantity, zejména vysokých vokálů, modifikaci zejména hlásky **l**, popř. **t/d**, nedodržování tvrdého hlasového začátku slova a různé artikulační spodoby na rozhraní slov či morfémů (předpony a kořene), dále nejistotu v přízvukování nebo individuální specifika v oblasti frázování. Zajímavý je – zřejmě taktéž do jisté míry předpokládaný – poznatek, že odchylky od ortoepické normy souvisejí s pohlavím. Osobně mě překvapilo poměrně nízké zastoupení redukce koncových konsonantů (oproti zjednodušování výslovnosti v mediální pozici), což je pro změnu nešvar českých popových zpěváků.

5. Jazyková (formulační) a ediční stránka práce

Práce je kvalitní a „čistá“ i po stránce formální. Z edičního hlediska lze vytknout občasný nedostatek v podobě kurzívy číslic odkazujících na příslušnou poznámku pod čarou, které navazují na kurzívu předchozího textu – nadpisu tabulky nebo grafu. Dvě tři ediční chyby jsem našla v seznamu literatury: jednou se u publikace nachází také její celkový počet stran, jindy je to čárka před údajem s. od-do (jinak je důsledně použita tečka; osobně bych volila čárku), jednou došlo k bezdůvodnému „roztržení“ bibliografického údaje mezi řádky. Na s. 11 je snad poprvé (jednou?) uvedeno plné křestní jméno autora – *Jiřího Zemana*, v další větě je již uvedeno pouze iniciální písmeno – *V. Štěpánové*. Toto jsou však vzhledem k rozsahu a technické náročnosti práce drobnosti.

Ostřejší kritiku si dovoluji vůči formulační přesnosti textu. Ten je totiž místy generován příliš lakonicky, čímž vznikají věty nebo jejich úseky, které mimo kontext vyznívají neobratně, nesmyslně, někdy komicky. Níže uvádím příklady takovýchto neprecizních formulací, zejména

z prvních stran práce (na další upozorňuji ve výtisku, který jsem měla k dispozici, anebo na označování takovýchto míst rezignuji):

s. 4: *V závěru shrnuji dílčí výsledky výzkumu, komentuji a hodnotím přínos práce, zejména s ohledem na zvolené cíle a předpoklady, ale také na své možné budoucí – chybí: odborné n. badatelské – zaměření a studie, jež mohou z této komplexní analýzy vycházet.*

s. 7: *... Osvaldová upozorňuje, že zpravodajství má sloužit k orientaci (v čem?), ale nenahrazuje skutečné vědění nebo realitu.*

s. 8: *Dodává, že objektivní zprávy jsou takové, které nikomu nestrání a nevylučují žádnou část (chybí: příjemců) z potenciálního publika, anebo žádnou část potenciálního publika.*

s. 10–11: *Výčet rysů mluvy profesionálního mluvčího, jichž si podle Krčmové (2005a) všímá divák/posluchač, je bez komentáře, co vlastně měla citovaná autorka na mysli, málo srozumitelný, zejména u položky „odlišení regionální“.*

s. 12: *U každého jevu uvádím základní teoretická východiska, která v případě možnosti představují výklady spojenými se současnými sondami dalších fonetiků – představovat východiska výklady?, tzn. dokreslovat?, ilustrovat?*

s. 16: *Podobných výsledků, konkrétně dvojí výslovnosti vysokých vokálů, dosahuje také jedna z nejnovějších studií... – studie dosahuje dvojí výslovnosti?*

s. 31: *Překlep preklitikon místo proklitikon.*

s. 33: *Nejsem si jista, zda lze o pauze tvrdit, že je hlasitá.*

s. 41: *V souvislosti s rychlým mluvním tempem Veroňková připomíná úlohu faktorů ovlivňujících MT (tj. věk, nářečí, sociální skupina, lingvistické faktory a žánr textu) a dodává ... – jedná se spíše o faktory v podobě příslušnosti k jistému nářečnímu území, k sociální skupině...*

s. 41: *Mluvčí se pohybují mezi 5,8 a 6,2 sl/s – nikoliv mluvčí, ale jejich tempo řeči.*

s. 44: *Konkrétně uvádím jména mluvčích, již jsou analyzováni v této disertační práci ... – nikoli mluvčí, ale jejich projev, výpovědi...*

s. 46: *V rámci bakalářské práce (2011) jsem moderátory analyzovala částečně s využitím exaktních dat... – obdobný příklad, viz výše.*

s. 49: *autorka komentuje používané znaky transkripce:*

[:] – dlouhý vokál, např. [u:]

[:] – dloužení krátkých/dlouhých vokálů – např. ???, jaký je v tom rozdíl?

s. 74: *Pro podrobnější zkoumání jsem měla k dispozici také vokalické trojúhelníky ve formě elips ... – nonsens.*

s. 95: *Z toho důvodu při všech srovnáních zohledňuji hodnoty počtu redukovaných konsonantů bez řečových vad nebo časté redukce. – nonsens: konsonanty nemají řečové vady...*

s. 146: *Jev však může kromě monotónnosti působit rušivě, zejména v případě, že jej posluchač začne vnímat, variantně pokud se u moderátora vyskytne nápadná melodická kontura. – co je to „vnímat variantně“?*

Dále se objevují tautologie typu:

s. 7: ... *události vyhledávají, shromažďují, třídí, selektují atd.* – třídít a selektovat je totéž.

s. 7: ... *výsadní postavení v mediálních obsazích médií s vysokou periodicitou.*

s. 8: ... *relevance současně zahrnuje otázku potřeby zprávy pro publikum a její užitečnost.*
– potřeba a užitečnost jsou synonyma (?)

V této části posudku by mohla zaznít snad oprávněná výtku, že autorka příliš často odkazuje na své předchozí práce: bakalářskou, magisterskou (dílní studie tolik nevadí). Na jedné straně chápu snahu zdůraznit kontinuitu provádění výzkumů a zdůvodnit absenci jevů, které byly předmětem pozornosti již dříve, na druhé – při představě, že se autorka bude věnovat badatelské činnosti i nadále, se začínám obávat toho, že návraty k začátkům bádání a výsledkům zpracování budou stále více obsáhlejší. ☹

6. Závěrečné stanovisko:

Z disertační práce Mgr. Michaely Kopečkové je patrná nejen erudovanost a zkušenost zmíněné v úvodu tohoto posudku, ale také velké zaujetí pro vědeckou práci obecně. Disertační práci považuji za kvalitní, smysluplnou a přínosnou a jednoznačně ji **doporučuji k obhajobě** před komisí, neboť podle mého názoru zcela **splňuje požadavky** kladené na tento typ prací.

Před případnou edicí práce doporučuji však její důkladnou jazykovou (formulační) korekturu.

Byla bych ráda, kdyby během rozpravy zazněly odpovědi na tyto otázky:

- Autorka na s. 6 píše: *Kromě užití určitého jazykového standardu (lexikálního, morfologického apod.) je nutná také samotná precizní, tzv. explicitní výslovnost...* – není vysvětleno, co se za „určitý jazykový standard“ považuje, zda je tím míněn spisovný útvar, pakliže ano, jak mám rozumět tvrzení na s. 11, že *je třeba nastavit určitý spisovný standard*. Znamená to, že se rozlišuje standard spisovný a nespisovný? Jaký ještě?

- Autorka na s. 32 uvádí: *Výzkum V. Štěpánové (2019, s. 216) dokládá výše zmíněné odchylky, přičemž (chybí: autorka, badatelka) doplňuje, že k nim dochází především u profesionálních mluvčích, kteří mají s mluvenými projevy již zkušenosti. Za jednu z možných příčin pokládá nesprávné školení ze strany tzv. neodborníků* – chybí rozvinutí této teze, jací/kteří neodborníci školí profesionály? Z čeho autorka (J. Veroňková / M. Kopečková) usuzuje, že jsou neodborníky?

- Je dentální výslovnost **t/d** místo prealveolární odlišitelná poslechem? (s. 117)

V Ostravě 15. 7. 2020

doc. PhDr. Irena Bogoczová, CSc.,
katedra slavistiky Filozofické fakulty Ostravské univerzity